

kullanımında bu husus açıkça görülmektedir. Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhîh*'inde yer alan bir hadise göre Hz. Peygamber camiye girerken, "Allahım, bana rahmet kapılarını aç!" ("Şalâtü'l-müsâfirîn", 68) şeklinde dua edilmesini öğütlemiştir.

Kelâm âlimleri, kelimenin sözlük anlamını ve Allah'a nisbet edilen bir isim olarak Kur'an-ı Kerim'deki kullanımını göz önünde bulundurarak fettâh ismine öncelikle "hâkim" (kadı) mânasını vermeyi tercih etmişlerdir. Sebe' sûresinde bu ismin yer aldığı âyetten önceki âyetlerde müşriklere hitap edilmekte, hidayet ve dalâletin müslümanlarla müşriklere hangisinde bulunduğu hususu tartışılmakta (34/24-25) ve devamında şöyle denilmektedir: "De ki: Rabbiniz hepimizi bir araya toplayacak, sonra da aramızda adaletle hüküm verecektir. O âdil bir hâkimdir (fettâh), her şeyi bilendir" (34/26). Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, buradaki hâkimliğin hidayet ve dalâletin hangi tarafa ait olduğunun belirlenmesi mânasına geldiğini söylemiş ve fettâh isminin "bilinmezlik perdesini kaldırıp gerçeği ortaya koyan" anlamına gelebileceğini ifade etmiştir (*Te'vîlâtü'l-Kur'an*, vr. 596^a).

Kâinata vuku bulan her şey ilâhî kudretin ürünü olmakla birlikte Allah madde dünyasında meydana gelen her şey için bir maddî sebep yaratmıştır. Buna bağlı olarak O'nun fettâh ismiyle açtığı her kapının duyularla algılanabilen bir açıcısı ve yakın sebebi mevcuttur. Bunu göz önünde bulunduran esmâ-i hüsnâ müellifleri fettâh isminin tecellî örneklerini mâna âleminde vermeye özen göstermişlerdir. Ebû Süleyman el-Hattâbî, fettâhı "kullarına rızık ve rahmet kapılarını açan, işlerinin ve teşebbüslerinin önündeki tıkanıklığı gideren, gerçeği görebilmeleri için kalpleri ve basiretlerinin üzerindeki perdeleri kaldıran" diye tefsir etmiştir (*Tefsîrü'l-esmâ' ve'd-da'avât*, vr. 12^b). Gazzâlî, fettâha, "yardımıyla her kapalı şeyin açıldığı ve hidayetle her müşkülün çözüldüğü isim" şeklinde mâna verdikten sonra şöyle demektedir: "Bazan ülkeleri düşmanlarının ellerinden çıkarıp peygamberleri için fetheder ve, 'Biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik' (el-Feth 48/1) der. Bazan da velîlerinin kalplerinden perdeyi kaldırıp yüceliğinin iklimine ve azametinin güzelliğine giden kapıları onlar için açar

ve, 'Allah'ın insanlara açacağı rahmeti kimse tutamaz, O'nun tuttuğu rahmeti de kimse salıveremez' (Fâtır 35/2) der. Gayb ve rızık anahtarlarını elinde bulunduran Allah elbette fettâh olmaya lâ-yıktır" (*el-Mağşadü'l-esnâ*, s. 91-92). Ebû Bekir İbnü'l-Arabî ise fettâhın üç ilgi alanı olduğunu söyler. a) Yokluk kilidini açıp nesne ve olaylara varlık kazandırmak; b) Bilinmeyi kelâmî ile açıklamak ve her müşkülü çözmek; c) Rızık ve nasip kilitlerini açmak. Bu sonuncu tecellî kıtlıktan sonra yağmur, fakirlikten sonra zenginlik vermek suretiyle maddî alanda olabileceği gibi üzüntüyü sevince, sapıklığı hidayete, mâsiyeti taate, günahkârlığı tövbeye, mağlûbiyeti zafere ve cehaleti ilme çevirmek suretiyle mânevî alanda da gerçekleşebilir (*el-Emedü'l-ağşâ*, vr. 99^b). İmam Kuşeyrî'ye göre Allah'ın fettâh olduğunu bilen bir insana yakışan, O'nun lutuf ve kereminin mutlaka geleceğini ummak, acele etmeyip ilâhî hükmün yerini bulmasına hazır olarak beklemek ve O'nun hükmünde zaman açısından her hangi bir değişiklik olmayacağını bilmektir (*et-Taḥbîr fi't-tezkîr*, s. 42).

Esmâ-i hüsnâyı kendine özgü bir yöntemle tasnife tâbi tutan Ebû Abdullah el-Halîmî (bk. ESMÂ-I HÜSNÂ), fettâhı Allah'ın kâinatı yönetmesini ifade eden isimler grubu içinde mütalaa etmiştir (*el-Minhâc*, I, 202). Bu tesbit isabetli olmakla birlikte yukarıda söz konusu edilen mânaları göz önünde bulundurarak fettâha ait tecellilerin insana yönelik olduğunu söylemek gerekir. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'ye göre fettâh, "anlaşmazlıkları çözen (hâkim), hak ile bâtılı birbirinden ayıran" mânasına alındığı zaman kelâm sıfatı yoluyla tecelli edeceğinden zâtî sıfat niteliği taşır. "Zafer veren, rızıklandıran, kalp gözünü açıp hidayet lutfeden" anlamına geldiği yerlerde ise fiilî sıfatlar grubuna girer (*el-Emedü'l-ağşâ*, vr. 99^b). Ayrıca fettâh "hâkim" mânasıyla, doksan dokuz isimden olan hakem ve muksit isimleri ve Kur'an'da Allah'a nisbet edilen "kazâ" ve "fasl" kavramlarıyla (bk. M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "kzy, fşl" md.leri) belli bir ilgi içinde bulunduğu gibi "rızık ve rahmet kapılarını açan" mânası yönünden bâsîr, muğnî, mukîr, rezzâk, rahmân ve rahîm isimleri ve "zafer veren" anlamıyla da mevlâ ve nasîr isimleriyle mâna yakınlığına sahip bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

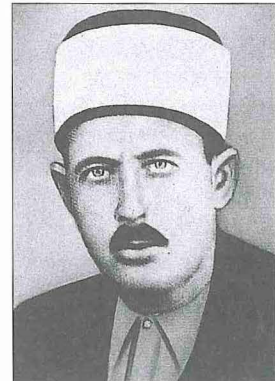
Râgîb el-İşfahânî, *el-Müfredât*, "fth" md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "fth" md.; *Lisânü'l-Arab*, "fth" md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 936; Wensinck, *el-Mu'cem*, "fth" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "fth", "kzy", "fşl" md.leri; *Müsned*, VI, 24; Müslim, "Şalâtü'l-müsâfirîn", 68; Tirmizî, "Da'avât", 82; Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Ma'ânî'l-Kur'an* (nşr. Ahmed Yûsuf Necâtî — M. Ali en-Neccâr), Beyrut 1980, I, 385; Zeccâc, *Tefsiru esmâ'illâhi'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1399/1979, s. 39; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 596^a; Ebû Süleyman el-Hattâbî, *Tefsîrü'l-esmâ' ve'd-da'avât*, Rabat, el-Hizânetü'l-âmme, nr. 1142, vr. 12^b; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 202; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-makâlât*, s. 49; Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, vr. 154^b-155^a; Beyhâkî, *el-Esmâ' ve's-şifât* (İmâdüddin), I, 113-114; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 42; Gazzâlî, *el-Mağşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 91-92; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-ağşâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 99^a-101^a; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetu'l-a'yûn*, s. 461-463; Fahrreddin er-Râzî, *Levâmî'u'l-beyyînât*, s. 236-237. BEKİR TOPALOĞLU

FETTAH EFENDİ

(1910-1963)

Üsküplü şair ve müderris.

Makedonya'nın başşehri Üsküp'te doğdu. Asıl adı Abdülfettah Raûf'tur. Halk arasında daha çok Fettah Efendi adıyla tanınmış, bazı makaleleriyle şahsî evrakında ise Fetah İshak veya Fetah İshakoviç imzasını kullanmıştır. Üsküplü Hacı İshak ailesine mensup, memleketin tanınmış şahsiyetlerinden biri olan babası Raûf Efendi onun iyi bir eğitim görmesi için elinden gelen gayreti sarfetti. İlk öğrenimini Üsküp'te muhtemelen Sırpça olarak yapan Abdülfettah, daha sonra burada Atâullah Kurtiş (Atâ Efendi) tarafından kurulan Meddah Medresesi'ne girdi. 1933 yılında düzenlenen ilk icâzet töreninde, her biri daha sonra Makedonya ve Kosova'da çeşitli hizmetler yapan arkadaşları Hâfız Necâtî, Hâfız Şâban,

Fettah Efendi

Hâfız Sâdullah, İdris ve Mehmed efendilerle birlikte icâzet aldı.

Fettah Efendi, 1933-1938 yılları arasında Meddah Medresesi'nde kelâm ve akaid müderrisliği görevinde bulunduğ gibi Üsküp'teki çeşitli camilerde de fahri vâzlik yaptı. Ramazan aylarında, hocası Atâ Efendi'nin doğum yeri olan Üsküp'ün Studeniçan köyünde vaaz ve irşad hizmetinde bulundu. 1938'de hocasının Ulemâ Meclisi (Ulema Medžlis u Skoplju) üyeliğine tayin edilmesi üzerine Meddah Medresesi'nin başmüderrisliğine getirildi; medrese kapatılıncaya kadar bu görevini sürdürdü ve burada birçok talebe yetiştirdi. 1944 yılında yapılan törende icâzet alan öğrencileri arasında Kemal Aruçi ve Türkiye'ye giderek İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü ile Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde uzun yıllar hocalık yapan Bekir Sadak da vardı.

Hakkındaki bazı yazılarda zikredilen, 1944-1945 yıllarında Üsküp'teki şer'î mahkemede hâkimlik yaptığı ve Ulemâ Meclisi üyeliği görevini üstlendiği hususunda kesin bilgiye rastlanmamıştır. 1945'te Yugoslavya'ya komünist iktidarı hâkim olunca şer'î mahkemeler, çeşitli dinî müesseseler ve medreselerle birlikte Meddah Medresesi de kapatıldı. Fettah Efendi ve arkadaşları tutuklanıp mahkemelerde yargılandılar. Bu arada kendisi rejim aleyhtarı, devlet haini ve savaş dönemi zengini olduğu iddiasıyla yedi yıl ağır hapis ve cebrî iş, üç yıl da siyaset yasağına mahkûm edildi (*Birlik*, s. 4). Fettah Efendi'nin, Ezher Üniversitesi mezunu ve illegal Yücel teşkilâtının kurucusu olan teyzesinin oğlu Şuayb Aziz'in bu teşkilâtı ile fiilî bir bağı olup olmadığı hakkında kesin bilgi edilememiştir. Cezaevinde iken taş kırarak üzere bir yıl Bosna-Hersek'teki Doboy (Doboj) kasabasına gönderildi. Cezaevinden çıktıktan sonra uzun süre devlet tarafından takip altına alındı, işsiz bırakıldı ve meşhur bir müderris olmasına rağmen müezzinlik yapmasına bile izin verilmedi (krş. Engüllü, *Yedi İklim*, IX/64, s. 22; Ardıcı, s. 151). Hayatının son yıllarında Makedonya Arşivi'nde Makedonya'ya ait Osmanlı belgelerini tercüme etmek üzere uzman olarak görevlendirildi. 24 Nisan 1963'te Üsküp'te vefat etti.

Fettah Efendi hece ve aruz vezniyle şiirler yazmıştır. Eldeki şiirlerinden onun Osmanlı Türkçesi yanında Farsça ve Arapça'ya da vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. İlk şiirleri Üsküp'te çıkan *Sadâ-yı Mil-*

let (1925) gazetesinde yayımlanmıştır. Şiirlerinin muhtevasını daha çok dinî, vatanî ve içtimâî konular oluşturmaktadır. Hayatı boyunca bir Osmanlı aydını olmanın gururunu taşıyan ve bunu şiirlerine de aksettiren Fettah Efendi, saltanatın sona ermesine ve vatanında gurbet hayatı yaşamasına rağmen hiçbir zaman mağlûbiyet duygusuna kapılmamıştır. Şiirlerinin büyük bir kısmında, mâziye karışmış tarihî mefâhirlle kaybolup giden Osmanlı medeniyetinin mirasına karşı duyduğu hasret ve üzüntüyü dile getirmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye başlatılan göçe karşı çıkmış, bu göçün dinî açıdan câiz olmadığını söylemiş ve bu görüşünü şiirleriyle de ifade etmiştir. Fettah Efendi'yi Balkanlar'da Osmanlı Türkçesi ile yazan ve aruz vezni kullanan son nesil şairlerinden biri olarak kabul etmek mümkündür. Birkaç defter hacmindeki şiirleri Muhammed Aruçi'nin özel kitaplığında bulunmaktadır. Bu şiirlerin büyük bir kısmı talebesi Kemal Aruçi tarafından konularına göre tasnif edilmiş, bir kısmı da yayımlanmak üzere Bekir Sadak tarafından bir araya getirilmiştir. Bazı şiirlerinin ise uzun müddet Fettah Efendi'nin yanında bulunan ve bugün İstanbul'da yaşayan Cavit Saracoğlu'nun özel kitaplığında olduğu söylenmektedir.

Bazı gazetelerde makaleleri de çıkan Fettah Efendi'nin Mehmed Âkif'in ölümü üzerine kaleme aldığı bir yazısı ile mersiyesi Sofya'da neşredilen *Medeniyet* gazetesinde (6 Şubat 1937); yine aynı yazı ile ikinci bir mersiyesi ve "Tanrı", "Allah'ım ilke Birkaç Söz", "Vasiyetim", "Şanlı Peygamber Mesih" adlı şiirleri de Üsküp'te çıkan *el-Hilâl* dergisinde (III/

15 |1 Eylül 1989|, s. 14) yayımlanmıştır (bu dergide yayımlanan şiirleri için bk. bibl.). Fettah Efendi'nin Vančo Boşkov ile birlikte kaleme aldığı iki önemli makalesi "Rifaiskoto Teke vo Skopje" (Üsküp'teki Rifâi Tekkesi), *Glasnik na Institutot za Nacionalna Istorija*, II/2, Skopje [Üsküp] 1958, özel fasikül) ve "Edno Skopsko Vakafname od XVI Vek" (XVI. Yüzyıla Ait Bir Üsküp Vakıfnâmesi], *a.e.*, V/1, Skopje 1961) adlarını taşımaktadır. Ayrıca *Turski Dokumenti za Istorijata na Makedonskiot Narod* (Makedon halkının tarihine dair Türkçe belgeler |I, Skopje 1963, Državna Arhiva na SR Makedonija, Serija Prva: 1607-1699|) adı altında çıkan Makedonca neşriyat serisinde Metodija Sokolovski, Arif Starova, Vančo Boşkov gibi müellifler arasında Fettah Efendi'nin adı Fetah Ishak olarak geçmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kemal Aruçi, "Fettah Efendi'nin Ölümü Hakkında" (henüz yayımlanmamış olan bu makalenin İSAM Dokümantasyon Servisi'ndeki fotokopisinden faydalanılmıştır); Mehmed Ardıcı, *Yücelciler 1947*, İstanbul 1991, s. 151; "Fettah Rauf ve Onun Grupuna Dahil Balistlerin Yargılanması", *Birlik*, Üsküp 1 Ekim 1947, s. 4; "Makedonya İslâm Dini Camiası'nın Evkaf Meclisi Yönetmenleri ve Ulema Meclisi Üyelerinin Müsterek Oturumları Yapıldı", *a.e.*, 20 Şubat 1948, s. 4, 5; *el-Hilâl* (nşr. Makedonya Diyanet İşleri Başkanlığı-Starešinstvo na Islamska Zaednica na Makedonija), I/2, Üsküp 1987, s. 16; I/4, s. 3, 4; II/5 (1988), s. 3; II/6, s. 15; II/8, s. 7, 16; II/9, s. 4, 11; III/11 (1989), s. 1, 14; III/12, s. 7; III/13, s. 7; III/14, s. 7; III/15, s. 14; III/16, s. 16; IV/20 (1990), s. 18; Suat Engüllü, "Anamadıklarımızdan: Abdül Fettah Rauf Efendi", *a.e.*, VIII/65-66 (1994), s. 7; *a.mlf.*, "Üsküp'te Abdülfettah Rauf da Yaşadı", *Yedi İklim*, IX/64, İstanbul 1995, s. 21-25; Bekir Sadak, "Rumelide Bir Şair: Fettah Efendi", *İslâmî Kültür, Sanat ve Edebiyat*, sy. 4, İstanbul 1989, s. 27-29.

MUHAMMED ARUÇI

Fettah Efendi'nin
Yahya Kemal
ve Necip Fazıl
Kısakürek'e
ithaf ettiği
iki şiiri
(Muhammed Aruçi
özel arşivi)

